

УДК 656:658

СЕМЕНОВА С.М.*

* к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування, Київський національний торговельно-економічний університет, e-mail: f430@ukr.net, s.semenova@knu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0001-7250-7482, SCOPUS AUTHOR ID: 57014795700

САНАЦІЯ БАЛАНСУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Визначення ефективних напрямів та конкретних заходів санації балансу для покращення фінансового стану підприємства на основі практичної інформації про діяльність компанії та аналізу обчислених показників. **Методика.** Для вирішення поставлених завдань в роботі застосовано системний підхід, дедуктивний метод, порівняння, групування, узагальнення, методи економічного аналізу. **Результати.** Баланс підприємства є мірилом його фінансового стану на дату звітності. Заходи санації балансу можуть використовуватись не тільки в критичних ситуаціях, а й в умовах незадовільного фінансового стану, відхилення ключових коефіцієнтів від оптимальних нормативів, негативної динаміки, тривалої збитковості. Санація балансу спрямована покрити поточні збитки і усунути їх причини, відновити й зберегти ліквідність та платоспроможність підприємства, його фінансову стійкість, скоротити всі види заборгованостей, покращити структуру власного оборотного капіталу, сформувати фонди та резерви, які необхідні для того, щоб провести виробничі, технічні й організаційні заходи. **Наукова новизна.** Запропоновано розглядати заходи санації балансу у взаємозв'язку показників звітності з джерелами облікової інформації, які її формують. Необхідно комплексно розглядати мету санації балансу, яка полягає в оптимізації показників балансу та фінансових потоків підприємства, а не лише покращення платоспроможності для недопущення провадження у справі про банкрутство підприємства, запобігання ліквідації. **Практична значимість.** Охарактеризовано напрями та заходи санації балансу на прикладі підприємства, представлені аналітичні розрахунки, які побудовано на основі практичної інформації, висновки та пропозиції можуть бути використані не тільки на досліджуваному підприємстві, а й на аналогічних підприємствах в Україні.

Ключові слова: баланс, санація, фінансовий стан.

Постановка проблеми

Економічна ситуація в Україні хоч і покращується, але все ще залишається в кризовому стані. За даними Державної служби статистики України [1], за результатами роботи підприємств за січень-червень 2019 р., 25,6% від усієї сукупності працювали збитково, найбільше – у сільському господарстві (44,8%), у транспортній галузі (38,9%), у сфері мистецтва, спорту та відпочинку (36%), операцій з нерухомим майном (30%), професійної, наукової і технічної діяльності (30%). Негативним фактором залишається низький рівень платоспроможності суб'єктів господарювання, нестача коштів, висока вартість кредитних ресурсів, значні ризики та нестабільність економічного середовища в цілому. Все це вимагає вжиття дієвих заходів підвищення ефективності прийнятих рішень, оптимізації не тільки видів діяльності, а й наявних ресурсів та зобов'язань. Поряд з цим

посилення конкуренції, необхідність залучення інвестицій, отримання грантів та кредитів вимагають від підприємств адекватного представлення своєї фінансової стійкості, відображеної у звітності. При цьому потрібно враховувати вимоги чинного законодавства щодо ведення господарської діяльності [2], обов'язків ведення обліку, формування і представлення фінансової звітності, зокрема звіту про управління [3], безпосередньо методики складання форм звітності за міжнародними [4] та національними стандартами [5]. Також необхідно дотримуватись вимог законодавства щодо розрахунків з кредиторами, дотримання платіжної дисципліни для недопущення провадження у справі про банкрутство, достатності вартості чистих активів і зареєстрованого статутного капіталу [2]. Баланс є першою формою фінансової звітності, що відображає фінансовий стан компанії, його платоспроможність, ліквідність, фінансову

стійкість, тому у сучасних умовах для підприємств, які знаходяться у кризовому стані актуальним є застосування інструментів санації балансу для покращення фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питанням санації балансу й покращенню фінансового стану підприємств свою увагу приділяло багато вчених, економістів, аудиторів, консультантів. Економічну характеристику санації підприємства в контексті фінансової безпеки аграрних підприємств представлено в праці І.Ю. Гришової, І.П. Островської, А. Манкконела [6], які пропонують домінянти забезпечення фінансової стабілізації підприємств, наводять коефіцієнт ефективності санації, проте лише в теоретичному плані, без відповідних обчислень. Комплексно санацію з оцінкою фінансового стану підприємства розглядають М.І. Стегней, Г.Г. Білак та І.В. Лінтур [7], які характеризують підходи до визначення сутності санації, надають рекомендації основних заходів, однак відсутній взаємозв'язок заходів по фінансовій санації з показниками балансу та коефіцієнтами фінансового стану. Збалансовану систему показників у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством розкриває О.М. Шпірко [8], відображаючи джерела інформації, у тому числі облікової, для комплексної оцінки ефективності функціонування підприємства, також спираючись на консолідовану фінансову звітність [11]. Санацію балансу як метод антикризового менеджменту визначає Л.А. Хромушина [9], окреслюючи напрями санації активів балансу, де особлива увага приділяється факторингу і форфейтингу, санації капіталу й зобов'язань, що найбільше розкриває сутність санації балансу, проте без пояснення впливу кожного заходу на фінансовий стан. Обліковий аспект санації балансу досліджено В.А. Малишенко [10], з переліком пропозицій удосконалення бухгалтерського обліку, контролю і економічного аналізу при здійсненні процедури банкрутства та санації. Не зважаючи на наявність значної кількості публікацій, тема санації балансу з метою фінансового оздоровлення підприємства залишається не

достатньо розкритою через теоретичний характер досліджень та обмежену кількість практичних прикладів, розрахунків, аналізу і обґрунтування конкретних заходів санації балансу на основі практичної інформації реального підприємства.

Формулювання мети статті

Метою статті є визначення ефективних напрямів та конкретних заходів санації балансу для покращення фінансового стану підприємства на основі практичної інформації про діяльність компанії та аналізу обчислених показників.

Виклад основного матеріалу

Баланс підприємства є мірилом того фінансового стану, яке склалось на дату звітності. Вміння читати баланс означає спроможність бачити і оцінювати, на скільки підприємство є ліквідним, платоспроможним, фінансово стійким. Прийнята та використовується загальновідома методика розрахунку базових показників фінансового стану – так званий експрес-аналіз. Також є поглиблений комплексний аналіз фінансового стану компанії, проте за будь-якого підходу слід розуміти, на основі якої інформації формуються дані з балансу підприємства, що беруться для розрахунків. Тому коли мова йде про наявність кризових проявів фінансового стану, необхідність проведення санації балансу, важливо не тільки констатувати перелік заходів, а й мати розуміння яким чином ми впливаємо на ті чи інші показники.

Латинське походження терміну «санація» означає оздоровлення, зцілення, що пояснює спрямованість заходів. Першочергово санацію розглядають як засіб покращення платоспроможності для недопущення провадження у справі про банкрутство підприємства, запобігання ліквідації [7]. Варто погодитись з цим підходом, проте санацію необхідно розглядати більш комплексно. Заходи санації балансу можуть вживатись не тільки в критичних випадках, а й в умовах незадовільного фінансового стану, відхилення ключових коефіцієнтів від оптимальних нормативів, негативної динаміки, тривалої збитковості.

Під час санації проводяться фінансові, економічні, виробничі, технічні, організаційні та правові заходи, які спрямовані на те, щоб

досягти або відновити ліквідність, платоспроможність, прибутковість і конкурентоспроможність підприємства на тривалий час. Особливим пунктом в процедурі проведення санації є заходи, які мають фінансовий або економічний характер.

Фінансово-економічні заходи відображають характер фінансових відносин, які виникають під час мобілізації та використання внутрішніх і зовнішніх джерел санації підприємств. Ними можуть виступати кошти, які були отримані на умовах позикових або залучених ресурсів, на підставі повернення або безповоротній основі.

Головна мета фінансової санації полягає в оптимізації показників балансу та фінансових потоків підприємства. Санація балансу повинна: покрити поточні збитки і усунути (ліквідувати) їх причини; відновити або зберегти ліквідність і платоспроможність підприємства; скоротити всі види заборгованостей; поліпшити структуру оборотного капіталу; сформувати фонди фінансових ресурсів (резерви), які необхідні для того, щоб провести заходи виробничого, технічного і організаційного характерів.

Санація балансу, як правило, здійснюється в кілька етапів. Санаційні заходи, що володіють організаційним або правовим характером мають спрямованість на поліпшення організаційних структур підприємства, організаційних чи правових форм ведення бізнесу, поліпшення якості менеджменту, а також на те, щоб звільнити підприємство від виробничих структур, які не є продуктивними, поліпшити відносини між членами трудового колективу.

Що дає санація підприємству. Під час проведення процесу санації підприємств, боржник отримує фінансові кошти, які роблять можливим погашення його грошових зобов'язань перед контрагентами, зобов'язань зі сплати податкових платежів, а також відновлення платоспроможності. При цьому, до підприємства-боржника пред'являються певні вимоги. Підприємство-боржник: має запобігти непродуктивним витратам активів компанії, у випадку застосування фінансової реорганізації для санації (злиття, поглинання) обирати компанії, що мають реальний потенціал для досягнення успіхів у подальшій фінансовій та господарській діяльності у майбутньому; вживати заходи для того, щоб

вимоги кредиторів були максимально дотримані.

Розрізняють два види санації балансу підприємства, що залежить від рівня глибини кризи на підприємстві та умов надання допомоги ззовні, що обумовлюють використання наступних заходів: санація балансу з орієнтацією на реорганізацію заборгованості; санація зі зміною статусу підприємства.

Санація балансу з орієнтацією на реорганізацію заборгованості зберігає статус юридичної особи за компанією, який залишається незмінним. Такий вид санації застосовується для усунення неплатоспроможності підприємства. Він може бути здійснений тільки в тому випадку, якщо стан неплатоспроможності підприємство носить тимчасовий характер, а кризові явища не є системними. Тоді боргові зобов'язання підприємства будуть погашатися за рахунок коштів, що надходять з бюджету держави (якщо мова йде про санацію підприємства, що належить державі). Крім цього, комерційний банк, який обслуговує дане підприємство, може видати цьому підприємству цільовий банківський кредит. Такий кредит можуть видати після проведення аудиторської перевірки. Також допомога може надаватися з інших джерел (борг підприємства може бути переведений на іншу юридичну особу, яка бажає взяти участь в санації підприємства-боржника). Може застосовуватись продаж неліквідних активів, відмова від нерентабельних напрямів діяльності, скорочення ризикованих секторів щодо очікуваних фінансових результатів, зменшення статутного капіталу, інкасація заборгованості дебіторів, відстрочення боргових зобов'язань. Крім цього, виходячи з гарантій, встановлених санатором, підприємство може додатково випустити облігації або інший вид цінних паперів.

Другий вид санації зі зміною статусу підприємства-боржника означає здійснення процедури реорганізації, яка проводиться при кризовому стані підприємства. При проведенні такої санації обирається одна або кілька форм реорганізації, щоб досягти мети і здійснити необхідні заходи.

Розглянемо практичне застосування санації балансу для покращення фінансового стану підприємства на прикладі ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» (назву

компанії було змінено через використання внутрішньої інформації).

З метою оптимізації структури власного капіталу в межах проведення заходів санації балансу реалізують зменшення статутного (акціонерного зареєстрованого) капіталу для покриття суми накопичених збитків. Для цього визначають за даними балансу (звіту про фінансовий стан) ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» розмір непокритих збитків в пасиві балансу, що станом на 31.12.2018 р., що складає 5338686 тис. грн., де зареєстрований статутний капітал – 710850 тис. грн. При цьому треба враховувати, що мінімальний розмір статутного капіталу для акціонерних товариств встановлено на рівні 1250 мінімальних заробітних плат [2], тобто у 2019 р. сума статутного капіталу повинна бути не менше ніж 521625 тис. грн. (у розрахунку на кінець року). Тому пропонується зменшити статутний капітал до 600000 тис. грн. (з урахуванням зростання мінімальної заробітної плати у найближчі роки), тобто на 110850 тис. грн. Отже, санаційний прибуток у такому разі становитиме 110850 тис. грн., що дозволить зменшити накопичені збитки до 5227836 тис. грн.

ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» знаходиться у складному фінансовому стані і лише санації балансу через зменшення статутного капіталу не достатньо. Необхідно оптимізувати діяльність таким чином, щоб зменшити збитковість, а в перспективі досягати прибутку. Заходи з покращення рентабельності базуються на відмові від збиткових не стратегічних секторів, збільшенні доходів та зменшенні (оптимізації) собівартості. При цьому необхідно враховувати специфіку діяльності підприємства, яка вимагає комплексного підходу. З інформації розділу «Опис бізнесу», представленої Агентством з розвитку інфраструктури фондового ринку України щодо ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання», а також з внутрішніх звітів компанії, відомо, що пріоритетним напрямком діяльності є виготовлення та комплектна поставка технологічного обладнання для нафтової, хімічної, переробної промисловості, атомної енергетики. Це велике підприємство, яке пропонує проектування і виготовлення основного й допоміжного обладнання з урахуванням усіх вимог замовника, здійснює

повний комплекс технологічно складних робіт, має потужну матеріально-технічну базу. Для пошуку дієвих заходів фінансової санації необхідно визначити причини та фактори, які вплинули на формування критичного фінансового стану й збитковості.

Першим негативним фактором є те, що у зв'язку з військовим конфліктом та проведенням АТО було втрачено російські ринки збуту. Крім того, кризові явища в економіці України спричинили суттєве скорочення попиту на внутрішніх ринках, недовіру з боку іноземних інвесторів та партнерів. На тлі високого рівня постійних витрат й недостатніх обсягів реалізації підприємство знаходиться у зоні збитків, що тільки погіршує його фінансовий стан.

Для стабілізації роботи підприємства необхідний пошук оптимальних шляхів завантаження потужностей, проведення модернізації діючого обладнання та залучення інновацій, забезпечення беззбиткового рівня виробництва і реалізації продукції, підтримання наукових компетенцій працівників, залучення кваліфікованих кадрів, у тому числі за аутсорсингом та за участю в міжнародних проектах.

З огляду на висновки з оцінки фінансового стану підприємства необхідно є оптимізація складу та структури активів. За результатами аналізу встановлено, що ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» на кінець 2018 р. має у своєму розпорядженні основних засобів невикористаного призначення на 2310 тис. грн., у тому числі будівлі та споруди – 1739 тис. грн., інші – 569 тис. грн. Реалізація невикористаних основних засобів дозволить отримати додаткові кошти у сумі 2310 тис. грн., погасити невідкладні зобов'язання, а також скоротити витрати на їх утримання і експлуатацію (опалення, освітлення і т.і.).

ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» орендує значну кількість основних засобів виробничого призначення, найбільше – це будівлі та споруди 275160 тис. грн., машини і обладнання 2200 тис. грн. З введенням в дію нового міжнародного стандарту фінансової звітності (МСФЗ) 16 «Оренда» суттєво змінено підхід до відображення в обліку та звітності операційної оренди. У звітності відтепер буде показувати вартість права на використання орендованим активом та одночасно поточні зобов'язання за орендними платежами на дисконтованій основі. Це в

свою чергу додатково знизить показники фінансової стійкості та платоспроможності, оскільки призведе до зростання зобов'язань. Тому підприємству слід переглянути орендну політику, оптимізувати доцільність використання орендованих об'єктів, розглядати питання придбання новітніх машин і устаткування на умовах фінансового лізингу.

Привертає увагу, що на ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» у складі основних засобів виробничого призначення 199094 тис. грн. або 52 % займають інші, а саме з приміток до річної фінансової звітності встановлено, що це інструменти, прилади, інвентар, тому також варто оптимізувати їх склад.

Оскільки інвестиції є домінуючим фактором економічного зростання підприємства, на виконання проектів та заходів, спрямованих на підтримку виробничого потенціалу ПрАТ, інвестовано власних грошових коштів на суму 5259,1 тис. грн. Ключовими напрямками інвестування

були розвиток та модернізація, впровадження інформаційних технологій, технічне оснащення виробництва. Капітальні вкладення у 2018 р. склали 13126 тис. грн. Капітальні інвестиції в модернізацію основних засобів є запорукою випуску новітньої продукції, яка відповідає сучасним потребам споживачів і є конкурентоспроможною. Проте зважаючи на збитковість діяльності ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» необхідно розглянути показники рентабельності випуску продукції за видами та оптимізувати асортимент.

Аналіз асортименту продукції дозволяє визначити, на який вид продукції підприємства є найвищий попит – найбільший рівень реалізації (розрахунок відношення обсягу реалізованої продукції до обсягу виробленої продукції) – табл. 1, що дозволяє з'ясувати, який вид продукції є найбільш рентабельним, а який збитковий, щоб відкоригувати операційну прибутковість.

Таблиця 1

Обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» у 2018 р.

Джерело: складено за даними ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання»

№	Показники*	Обсяг виробництва		Обсяг реалізованої продукції		Коефіцієнт реалізації	Рейтинг
		у грошовій формі (тис.грн.)	у % до всієї виробленої продукції	у грошовій формі (тис.грн.)	у % до всієї реалізованої продукції		
1	вузли та деталі до компресорів	120412	12	130686	13	1,09	2
2	крани, клапани кульові	78939	8	85079	9	1,08	3
3	компресори відцентрові та поршневі ГПА	90597	9	59109	6	0,65	9
4	насоси вакуумні та відцентрові	61734	6	61016	6	0,99	6
5	теплоенергія	162892	17	164513	17	1,01	4
6	монтаж обладнання	145722	15	145886	15	1,00	5
7	теплообмінне, вентиляційне устаткування та інші машини спеціального призначення	110384	11	83843	8	0,76	8
8	вузли та деталі до насосів	57529	7	54495	5	0,95	7
9	інша продукція, роботи (послуги)	149244	15	210596	21	1,41	1
10	Разом	977453	100	995223	100	1,02	x

* Зазначаються основні види продукції, які складають більше 5% від загального обсягу виробленої продукції в грошовому вимірі

Найбільший обсяг виробництва у 2018 р. належить тепловій енергії (17% питомої ваги), монтажу обладнання (15% питомої ваги), іншій продукції (15% питомої ваги), виготовленню вузлів, деталей та компресорів (12% питомої ваги). За цими напрямками також спостерігається достатній рівень реалізації, зокрема для іншої продукції 1,41, для вузлів, деталей 1,09, клапанів і кранів 1,08, теплоенергії 1,01, монтажу обладнання 1.

Поряд з цим встановлено, що є види продукції, які займають значну частку у

виробництві, проте не відповідають попиту, а саме компресори відцентровані та поршневі ГПА – коефіцієнт реалізації становить 0,65, питома вага у виробництві 9%; теплообмінне вентиляційне устаткування та інші машини спеціального призначення – коефіцієнт реалізації 0,76, питома вага у виробництві 11%; вузли та деталі для насосів – 0,95 та 7% відповідно.

Встановлено, що рентабельність з обсягами реалізації має тісний зв'язок (таблиця 2).

Таблиця 2

Оцінка рентабельності (дохідності) основних видів продукції ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» у 2018 р.

Джерело: складено за даними ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання»

№	Показники	Чистий дохід від реалізації		Собівартість реалізованої продукції		Рівень рентабельності (дохідності), %	Рейтинг
		у грошовій формі (тис.грн.)	у % до всього доходу від реалізації	у грошовій формі (тис.грн.)	у % до всієї собівартості реалізації		
1	вузли та деталі до компресорів	153905	17	121547	11	126,62	1
2	крани, клапани кульові	72426	8	66298	6	109,24	2
3	компресори відцентрові та поршневі ГПА	45266	5	121547	11	37,24	8
4	насоси вакуумні та відцентрові	36213	4	99447	9	36,41	9
5	теплоенергія	153905	17	176795	16	87,05	5
6	монтаж обладнання	172011	19	165746	15	103,78	4
7	теплообмінне, вентиляційне устаткування та інші машини спеціального призначення	72426	8	121547	11	59,59	6
8	вузли та деталі до насосів	36212	4	77347	7	46,82	7
9	інша продукція, роботи (послуги)	162958	18	154696	14	105,34	3
10	Разом	905322	100	1104970	100	81,93	x

У 2018 р. підприємством було одержано чистий дохід у 905322 тис. грн., собівартість реалізації склала 1104970 тис. грн., відповідно рентабельність (дохідність) реалізації становить 81,93%, що є негативним показником і свідчить про збитковість основної операційної діяльності. Найвищий рівень рентабельності (дохідності) має виробництво та продаж вузлів та деталей до компресора – 126,62%, тобто чистий дохід на

26,62% переважає собівартість, що є достатньо високим показником. Дохідність решти видів продукції нижча – крани, клапани кульові 109,24%, інша продукція, роботи (послуги) – 105,34%, монтаж обладнання – 103,78%. Решта видів, а це 5 з 9-ти позицій є збитковими.

Розглянемо, як можна покращити рентабельність реалізації та досягнути

зростання валового прибутку на основі перегляду асортименту продукції.

Розраховано прогноз прибутковості та рентабельності (табл. 3).

Таблиця 3

**Прогноз прибутковості та рентабельності на основі зміни асортименту продукції
ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання»**

Джерело: складено за даними ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання»

№	Показники	Рівень рентабельності (збитковості) до впровадження заходів, %	До впровадження заходів		Прогноз валового прибутку при зростанні доходу на 10%	Рівень рентабельності після впровадження заходів, %
			Валовий прибуток, тис.грн.	Валовий збиток, тис.грн.		
1	вузли та деталі до компресорів	26,62	32358	-	35594	29,28
2	крани, клапани кульові	9,24	6128	-	6741	10,17
3	компресори відцентрові та поршневі ГПА	-62,76	-	-76281	-	-
4	насоси вакуумні та відцентрові	-63,59	-	-63234	-	-
5	теплоенергія	-12,95	-	-22890	-	-
6	монтаж обладнання	3,78	6265	-	6892	4,18
7	теплообмінне, вентиляційне устаткування та інші машини спеціального призначення	-40,41	-	-49121	-	-
8	вузли та деталі до насосів	-53,18	-	-41135	-	-
9	інша продукція, роботи (послуги)	5,34	8262	-	9088	5,87
10	Разом	-18,07	53013	-252661	58314	11,47
			-199648			

Отже, ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» пропонується зменшити випуск збиткової продукції, що дозволить скоротити від'ємне значення валового прибутку, а саме за рахунок: компресорів відцентрованих та поршневих ГПА – збиток у 76281 тис. грн. (рівень збитковості 62,76%), насосів вакуумних та відцентрованих – збиток у 63234 тис. грн. (рівень збитковості 63,59%), теплообмінного, вентиляційного устаткування та спецмашин – збиток у 49121 тис. грн. (рівень збитковості 40,41%), вузлів, деталей та насосів – збиток у 41135 тис. грн. (рівень збитковості 53,18%), теплоенергії – збиток у 22890 тис. грн. (рівень збитковості 12,95%). Таким чином, у підсумку загальну суму валового збитку у 2018 р. у 199648 тис. грн. можна покращити на 252661 тис. грн. за рахунок скорочення збиткових видів

продукції і отримати валовий прибуток у 53013 тис. грн. Що є суттєвим джерелом покращення фінансового стану підприємства та результатів його діяльності.

Слід зазначити, що в літературі не достатньо уваги приділено заходам впливу на прибутковість (збитковість) діяльності підприємств в межах проведення процедури санації балансу. З одного боку, показники доходів, собівартості, витрат, чистого фінансового результату (прибуток або збиток) стосуються другої форми фінансової звітності – Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) ф. № 2, проте у першій формі – Баланс (Звіт про фінансовий стан) ф. № 1 [4, 5], в першому розділі пасиву безпосередньо наводиться сума накопичених збитків або нерозподілених прибутків. Тому впливаючи на фінансові результати, зменшуючи

збитковість або підвищуючи прибутковість, покращуються показники балансу підприємства, його фінансової стійкості, автономії, незалежності, фінансування, що є в переліку інструментів і завдань санації балансу.

За прогнозом зростання доходів від реалізації прибуткових видів продукції при збереженні рівня собівартості дозволить отримати валовий прибуток у 58314 тис. грн. та змінити рентабельність основної діяльності зі збиткових 18,07% до прибуткових 11,47%. Найбільш прибутковими видами продукції для ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» є вузли та деталі до компресорів (рентабельність 29,28%), крани та клапани (10,17%) та інша продукція (5,87%), їх потрібно розвивати.

Підприємству важливо проводити інновації обладнання та асортименту випуску продукції і послуг, розширювати ринки збуту. За 2018 рік ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» реалізовано продукцію на суму 995,2 млн. грн. Із загального обсягу реалізованої продукції поставки на експорт становили 582,8 млн. грн. або 59 %, з них – до країн далекого зарубіжжя – 299,1 млн. грн. (51%). Оскільки ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» веде основну діяльність у сфері машинобудування, протягом 2018 року функціонування цієї галузі економіки не зазнало значних негативних тенденцій та коливань. Конкуренція в галузі є помірною.

Найбільшими споживачами продукції ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» в 2018 році стали Україна та країни СНД – 67%,

країни Далекого Зарубіжжя (в т.ч. Іран) – 33%. В країні Середньої Азії (Казахстан, Узбекистан) обсяг виробництва та реалізації продукції ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» зафіксовано спад – 15 % від загального обсягу продажів. 14% продукції відвантажено для Російської Федерації. Зниження обсягів реалізації у 2018 році, як і в 2017 році, пов'язане, в основному, зі скороченням обсягів експорту продукції підприємства до Російської Федерації і країн СНД внаслідок політико-економічної ситуації в країні. Крім того, відбувається скорочення інвестиційної програми ВАТ «Газпром» та запровадження в РФ політики захисту вітчизняного виробника, направленої на витіснення з ринку або локалізацію виробництва зарубіжними постачальниками, зокрема з України.

Інтегральна оцінка організаційно-економічної стійкості підприємства показує ступінь досягнення мети функціонування підприємства – рівень завоювання і збереження стійкого конкурентного становища на ринку. Стійка діяльність підприємства залежить як від внутрішніх можливостей ефективного використання всіх наявних у його розпорядженні ресурсів, так і від зовнішніх умов, до числа яких відносяться ринкова кон'юнктура споживачів і постачальників, цінова й кредитна політика держави.

Інтегральна оцінка фінансового стану передбачає визначення показника за коренем від темпів зміни основних коефіцієнтів зростання:

$$Ti = \sqrt{T_{пн} * T_{ш} * T_{фв} * T_{вв} * T_{р}} > 1, \quad (1)$$

де $T_{пн}$, $T_{ш}$, $T_{фв}$, $T_{вв}$, $T_{р}$ — відповідно темп росту продуктивності праці, швидкості обертання активів, фондівіддачі, витратівіддачі (відношення виручки до суми витрат), рентабельності активів підприємства.

Інтегральна оцінка економічної ефективності та економічного зростання

ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» за 2014-2018 рр. наведена в таблиці 4.

Для підприємства ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» інтегральна оцінка фінансового стану за 2017 р. має наступний вигляд:

$$Ti = \sqrt{1,574 * 95,20 * 1,44 * 1,008 * 0,617} = \sqrt{1,341} = 1,158 > 1,$$

що означає покращання організаційно-економічної стійкості підприємства і значну динаміку основних показників його фінансового розвитку, стрімке економічне зростання у 2017 р.

Інтегральна оцінка економічної ефективності та економічного зростання ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» за 2014-2018 рр.

Джерело: складено за даними ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання»

№ з.п.	Показники	Періоди					Темп зростання			
		2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	у 2015 від 2014рр.	у 2016 від 2015рр.	у 2017 від 2016рр.	у 2018 від 2017рр.
1	Продуктивність праці	62,84	41,36	50,17	78,96	55,82	0,658	1,213	1,574	0,707
2	Швидкість обертання активів	4,20	3,41	6,67	6,35	1,93	0,812	1,956	0,952	0,304
3	Фондовіддача	3,98	1,18	2,32	3,34	2,47	0,296	1,966	1,440	0,740
4	Витратовіддача	1,18	1,32	1,27	1,28	0,97	1,119	0,962	1,008	0,758
5	Рентабельність активів	-3,27	-27,85	-30,03	-18,52	-17,30	8,517	1,078	0,617	0,934
6	Інтегральна оцінка	x	x	x	x	x	1,229	2,200	1,158	0,335

Для ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» інтегральна оцінка фінансового стану за 2018 р. має вигляд:

$$Ti = \sqrt{0,78 * 0,304 * 0,739 * 0,758 * 0,934} = \sqrt{0,112} = 0,335 < 1,$$

що означає погіршення організаційно-економічної стійкості підприємства і недостатню динаміку основних показників його фінансового розвитку у 2018 р.

На основі розрахунків встановлено, що інтегральна оцінка економічної ефективності та економічного зростання у 2014-2015 рр. мала нестійку динаміку – 1,229 та 2,200, проте найгірше значення зафіксовано у 2018 р.

Отже, ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» має нестабільність організаційно-економічної стійкості і негативну динаміку основних показників фінансового розвитку, інтегральна оцінка свідчить про недостатньо ефективну господарську діяльність за період, що аналізується.

Напрями санації балансу для покращення фінансового стану ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» вимагають проведення комплексу робіт у трьох основних напрямках:

Визначення раціональної структури активів та капіталу підприємства за обраними

видами діяльності із забезпеченням найбільш ефективних джерел покриття цих активів, тобто оптимізація структури оборотних і необоротних активів, їх співвідношення з розміром власного капіталу і зменшенням поточних зобов'язань.

Оптимізація грошових потоків з метою забезпечення максимальної прибутковості вкладених ресурсів – маневрування фінансовими потоками залежно від зміни кон'юнктури ринку і їх перетворення в матеріальні блага й активи підприємства для забезпечення досягнення максимальних результатів.

Дослідження запасу фінансової стійкості на предмет загрози фінансової кризи, що особливо актуально у вивченні обсягів позикового капіталу для оцінки допустимості – з позиції фінансової незалежності, і необхідності – для підвищення рентабельності власного капіталу.

Висновки

Важливо розглядати заходи санації балансу у взаємозв'язку показників звітності з джерелами облікової інформації, які її формують. Необхідно комплексно розглядати мету санації балансу, яка полягає в оптимізації показників балансу та фінансових потоків підприємства, а не лише покращення платоспроможності для недопущення провадження у справі про банкрутство підприємства, запобігання ліквідації. Санація балансу спрямована покрити поточні збитки і усунути їх причини, відновити й зберегти ліквідність та платоспроможність підприємства, його фінансову стійкість, скоротити всі види заборгованостей, покращити структуру власного оборотного капіталу, сформувані фонди та резерви, які необхідні для того, щоб провести виробничі, технічні й організаційні заходи.

Дієвим напрямком фінансового оздоровлення є розвиток та підтримка виробництва за такими ключовими напрямками: технічне переозброєння виробничих процесів (придбання нового обладнання та приладів, модернізація устаткування, інновації); впровадження енергоефективних технологій та заходів, направлених на скорочення споживання енергоресурсів; впровадження інформаційних технологій, спрямованих на вдосконалення системи управління підприємством і рівня організації виробничих процесів; впровадження заходів з охорони та безпеки підприємства. Необхідне впровадження у виробництво нових технологій та заходів, спрямованих на зниження собівартості виготовленої продукції, а також економії енергоресурсів. Науково-дослідницькі та конструкторські роботи мають бути направлені на освоєння наукомістких та високотехнологічних видів продукції. За таких умов ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» дійсно зможе стати конкурентоспроможним та успішним на ринку.

Серед практичних напрямів санації балансу для ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» запропоновано наступні:

1) з метою стимулювання збуту проведення маркетингових досліджень

кон'юнктури ринку, підвищення якості продукції та послуг;

2) підвищення мотивації та продуктивності праці працівників;

3) підвищення рентабельності реалізації за рахунок зменшення операційних витрат, перевищення темпів росту реалізації над темпами росту витрат, скорочення умовно-постійних витрат, збільшення обсягу реалізації;

4) прискорення оборотності сукупних активів та їх складових частин за рахунок зростання обсягів реалізації, оптимізації розміру запасів, скорочення дебіторської заборгованості, здачі в оренду не використовуваних основних засобів;

5) залучення капіталовкладень з боку зовнішніх інвесторів для покращення фінансового стану та збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції, робіт та послуг;

6) забезпечення ліквідності і платоспроможності підприємства на підставі оптимального поєднання власних і залучених джерел засобів;

7) диверсифікація діяльності, розширення ринків збуту, посилення експорту, інновації, оптимізація собівартості, маркетингові стратегії – захоплення ринків, розробки, ноу-хау;

8) скорочення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 167925 тис. грн., а також продаж невиробничих основних засобів на 2310 тис. грн. дозволить збільшити чистий грошовий потік підприємства на 2281208 тис. грн. та збільшить показники ліквідності підприємства;

9) при зменшенні статутного капіталу до 600000 тис. грн. можна отримати санаційний прибуток у розмірі 110850 тис. грн., що дозволить зменшити накопичені збитки до 5227836 тис. грн.;

Таким чином, визначено конкретні заходи для фінансового оздоровлення ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання», які забезпечують надходження коштів та ті, що дозволяють їх заощадити. За рахунок скорочення дебіторської заборгованості, а також санаційних заходів можна забезпечити надходження коштів у сумі 2286299 тис. грн., за рахунок уникнення штрафів – заощадити 123 тис. грн., що в цілому покращує показники фінансового стану та платоспроможності підприємства.

Сформульовані пропозиції санації балансу та посилення фінансового стану дозволять покращити фінансову стійкість досліджуваного ПрАТ «Науково-виробниче об'єднання» та аналогічних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистика. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
4. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. Міністерство фінансів України. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.
5. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”: Положення Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73.
6. Гришова І.Ю., Островська І.П., Менкконен А. Санація підприємства як чинник його фінансової захищеності. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит, 2013. № 1.
7. Стегней М.І., Білак Г.Г., Лінтур І.В. Фінансова санація та комплексна оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки, 2014. № (7), С. 359-368. [Електронний ресурс]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vkhnau_ekon_2014_7_49.pdf.
8. Семенова С.М., Шпирко О.М. Збалансована система показників у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством. International scientific and practical Congress „Lawyers and Economists”. The Scientific Association of Economists and Lawyers „Fundacio”, December, 5th, 2014, Zagreb (Croatia). Regus Zagreb Grand Center, 2 Hektoroviceva, 2014, 163 p. P.11-17.
9. Хромушина Л.А. Санація балансу як метод антикризового фінансового менеджменту підприємства. Економіка. Управління. Інновації, 2015. Випуск № 1 (13).
10. Малишенко В.А. Удосконалення бухгалтерського обліку, контролю і економічного аналізу при здійсненні процедури банкрутства і санації: автореф. ... дис. к.е.н. за спеціальністю 08.06.04. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит; Східноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України, Луганськ, 2001. 21 с.
11. Шпирко О.М. Консолідація фінансової звітності українських підприємств в сучасних умовах. Економічні перспективи підприємництва в Україні : тези доповідей Всеукраїнської інтернет-конференції 27-28 жовтня 2016 р. Ірпінь : УДФСУ, 2016. С.496-499.
12. Швиданенко Г.О., Дмитренко А.І. Санація балансу в системі антикризового управління підприємством. Актуальні проблеми економіки, 2003. № 4. С. 33-37.

СЕМЕНОВА С.М.*

* к.э.н., доцент, доцент кафедры учета и налогообложения, Киевский Национальный торгово-экономический университет, e-mail: f430@ukr.net, s.semenova@knute.edu.ua, ORCID ID: 0000-0001-7250-7482, SCOPUS AUTHOR ID: 57014795700

САНАЦІЯ БАЛАНСА ДЛЯ УЛУЧШЕННЯ ФІНАНСОВОГО СОСТОЯННЯ ПІДПРИЯТТЯ

Цель. Определение эффективных направлений и конкретных мер санации баланса для улучшения финансового состояния предприятия на основе практической информации о деятельности компании и анализа вычисленных показателей. **Методика.** Для решения поставленных задач в работе применен системный подход, дедуктивный метод, сравнение, группировка, обобщение, методы экономического анализа. **Результаты.** Баланс предприятия является мерилем его финансового состояния на дату отчетности. Мероприятия санации баланса могут использоваться не только в критических ситуациях, но и в условиях неудовлетворительного финансового состояния, отклонения ключевых коэффициентов от оптимальных нормативов, негативной динамики, длительной убыточности. Санація балансу направлена покрити текущие убытки и устранить их причины, восстановить и сохранить ликвидность и платежеспособность предприятия, его финансовую устойчивость, сократить все виды задолженностей, улучшить структуру

собственного оборотного капитала, сформировать фонды и резервы, которые необходимы для того, чтобы провести производственные, технические и организационные мероприятия. **Научная новизна.** Предложено рассматривать меры санации баланса во взаимосвязи показателей отчетности с источниками учетной информации, которые ее формируют. Необходимо комплексно рассматривать цель санации баланса, которая заключается в оптимизации показателей баланса и финансовых потоков предприятия, а не только улучшение платежеспособности для недопущения производства по делу о банкротстве предприятия, предотвращения ликвидации. **Практическая значимость.** Охарактеризованы направления и меры санации баланса на примере предприятия. Представленные аналитические расчеты, которые построены на основе практической информации, выводы и предложения могут быть использованы не только на исследуемом предприятии, но и на аналогичных предприятиях в Украине.

Ключевые слова: баланс, санация, финансовое состояние

S. SEMENOVA *

* Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Department Accounting and Taxation, Kyiv National University of trade and economics, e-mail: f430@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-7250-7482, SCOPUS AUTHOR ID: 57014795700

BALANCE SHEET REPAIR TO IMPROVE ENTERPRISE FINANCIAL STATUS

Goal. Determination of effective directions and specific measures of balance sheet remediation for improvement of the financial state of the enterprise on the basis of practical information on the activity of the company and analysis of calculated indicators. **Method.** A systematic approach, a deductive method, comparison, grouping, generalization, and methods of economic analysis were applied in order to solve these tasks. **Results.** An entity's balance sheet is a measure of its financial position at the reporting date. Balancing measures can be used not only in critical situations, but also in conditions of unsatisfactory financial condition, deviation of key coefficients from optimal norms, negative dynamics, long-term loss. Remediation of the balance sheet aims to cover current losses and eliminate their causes, restore and maintain the liquidity and solvency of the enterprise, its financial stability, reduce all types of debt, improve the structure of working capital, to form the funds and reserves necessary to spend production, technical and organizational measures. **Scientific novelty.** It is suggested to consider measures of balance sheet remediation in correlation of reporting indicators with the sources of accounting information that form it. It is necessary to consider comprehensively the purpose of rebalancing the balance, which is to optimize the balance sheet and financial flows of the enterprise, and not only to improve solvency to prevent the bankruptcy of the enterprise, prevent liquidation. **Practical importance.** The directions and measures of balance sheet remediation are described on the example of the enterprise, analytical calculations are presented, which are based on practical information, conclusions and suggestions can be used not only at the studied enterprise, but also at similar enterprises in Ukraine.

Keywords: balance, reorganization, financial condition

REFERENCES

1. Statystyka. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Statistics. State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian];
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Gospodarskyi Kodeks Ukrainy (Accessed 16 January 2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. [in Ukrainian];
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), Pro bukhhalters'kyy oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini [About Accounting and Financial Reporting in Ukraine] (Accessed 16 July 1999). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. [in Ukrainian];
4. International Financial Reporting Standards (IFRS) Retrieved from <https://www.iasplus.com/en/standards> [in EU];
5. Natsional'ne Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 1 „Zahal'ni vymohy do finansovoyi zvitnosti” [General Requirements for Financial Statements] Polozhennya Ministerstva finansiv Ukrainy 07.02.2013 № 73. [in Ukrainian];
6. Grishova, I. & Ostrovska, I. & Menkkonen A. (2013). Sanatsiya pidpnyemstva yak chynnyk yoho finansovoyi zakhyshchenosti [Sanitation at the expense of financial security]. Visnyk Sumchtkoho natsional'noho ahrarnoho

- universytetu. Seriya: Finansy i kredyt – Newsletter of Sumtchy National Agrarian University. Seriya: Finance and Credit, No. 1. [in Ukrainian];
7. Stegney, M. & Bilak, G. & Lintour, I. (2014). Finansova sanatsiya ta kompleksna otsinka finansovoho stanu sub'yektiv hospodaryuvannya [Financial rehabilitation and comprehensive assessment of the financial condition of economic entities]. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu im. VV Dokuchayeva. Ser.: Ekonomichni nauky – Bulletin of Kharkiv National Agrarian University. BB Dokuchaev. Ser.: Economic Sciences, No. 7, P. 359-368. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF_on.pdf [in Ukrainian];
8. Semenova, S. & Shpyrko, O. (2014). Zbalansovana systema pokaznykiv u formuvanni oblikovo-analitychnoho zabezpechennya upravlinnya pidpryyemstvom [Balanced scorecard in the formation of accounting and analytical support of enterprise management]. International scientific and practical Congress „Lawyers and Economists”. The Scientific Association of Economists and Lawyers „Fundacio”, December, 5th, 2014, Zagreb (Croatia). Regus Zagreb Grand Center, 2 Hektoroviceva, 163 p. P.11-17. [in Croatia];
9. Khromushina, L. (2015). Sanatsiya balansu yak metod antykryzovoho finansovoho menedzhmentu pidpryyemstva [Remediation of the balance sheet as a method of anti-crisis financial management of the enterprise]. Ekonomika. Upravlinnya. Innovatsiyi – Economy. Management. Innovation, Issue 1 (13). [in Ukrainian];
10. Malysenko, V. (2001). Udoskonalennya bukhhalters'koho obliku, kontrolyu i ekonomichnoho analizu pry zdiysnenni protsedury bankrutstva i sanatsiyi [Improvement of accounting, control and ecological analysis in the process of bankruptcy and rehabilitation], author. ... Dis. Ph.D. specialty 08.06.04. Accounting, analysis and audit; Schiednougkraine National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Luhansk, 21 p. [in Ukrainian];
11. Shpyrko, O. (2016). Konsolidatsiya finansovoyi zvitnosti ukrayinskyku pidpryyemstv v suchasnykh umovakh. Ekonomichni perspektyvy pidpryyemnytstva v Ukraini : tezy dopovidei Vseukrayinskoyi internet-konferentsiyi 27-28 October 2016, Irpin, USFSU, pp.496-499. [in Ukrainian];
12. Shvydanenko, H. & Dmytrenko, A. (2003). Sanatsiya balansu v systemi antykryzovoho upravlinnya pidpryyemstvom [Remediation of balance in the system of crisis management of the enterprise]. Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of economy, No. 4, P. 33-37. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції: 02.04.2020

Received: 02 April 2020